

MARINES I GARRIGUES A MALLORCA, GEOGRAFIA DE DOS GENÈRICS TOPONÍMICS¹

Antoni Ordinas Garau, Miquel Grimalt Gelabert i Joan Caldentey Brunet

XIX Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Muro, 2006

Un dels trets més notoris paisatgístics del nostre territori és la presència de formacions arbustives que reben diverses denominacions, entre les més esteses es troben *marina* i *garriga*. Tot seguit s'analitzen algunes diferències i similituds existents entre ambdós termes a Mallorca a partir de l'anàlisi de la seva distribució geogràfica. Tots dos mots s'utilitzen per definir indrets ocupats per vegetació de port arbustiu però el repartiment sobre el territori d'aquests dos genèrics i els aspectes biogeogràfics associats suggereixen diferències entre ells, el que implica que descriuen paisatges distints.

ELS GENÈRICS MARINA I GARRIGA

A Mallorca s'observa com dins del llenguatge oral en algunes contrades *marina* i *garriga* s'utilitzen com a sinònims, en tant que a d'altres indrets només s'empra una de les dues formes, finalment queda un nombre –reduït– de parlants que els discriminen. El Diccionari Català Valencià Balear en definir-los no deixa clara la seva distinció entre un i altre:

- **Garriga:** *Terreny no conrat on creixen espontàniament mates i arbusts de poca alçada, d'extensió gran i normalment sense tancar de paret* (DCVB).
- **Marina:** *Garriga, extensió de terra inculta, generalment poblada per mates i arbusts* (DCVB).

La lectura d'aquestes entrades del diccionari mostren, que al manco en ploma dels redactors de l'obra, no queden clares les diferències, a més de tractar-se de dues definicions força laxes. En el fons, l'únic que queda ben palès és l'absència de cultius.

Tampoc no aporta gaire més clarícies el *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*, quan afirma:

- **Garriga:** *Matollar dens de garric o d'arbustos semblants, de fulla plana, petita i dura, persistent tot l'any.*

¹ Aquest article forma part del projecte *Atlas fitotoponímic de les Illes Balears*, finançat per la Càtedra Alcover-Moll-Vilangómez.

- **Marina:** *A les illes Balears, màquia.*

En aquest cas, la definició de garriga és força acotada a un tipus d'espècies, en tant que la de marina es fa sinònim d'un terme dialectal balearic per referir-se a qualsevol formació vegetal arbustiva.

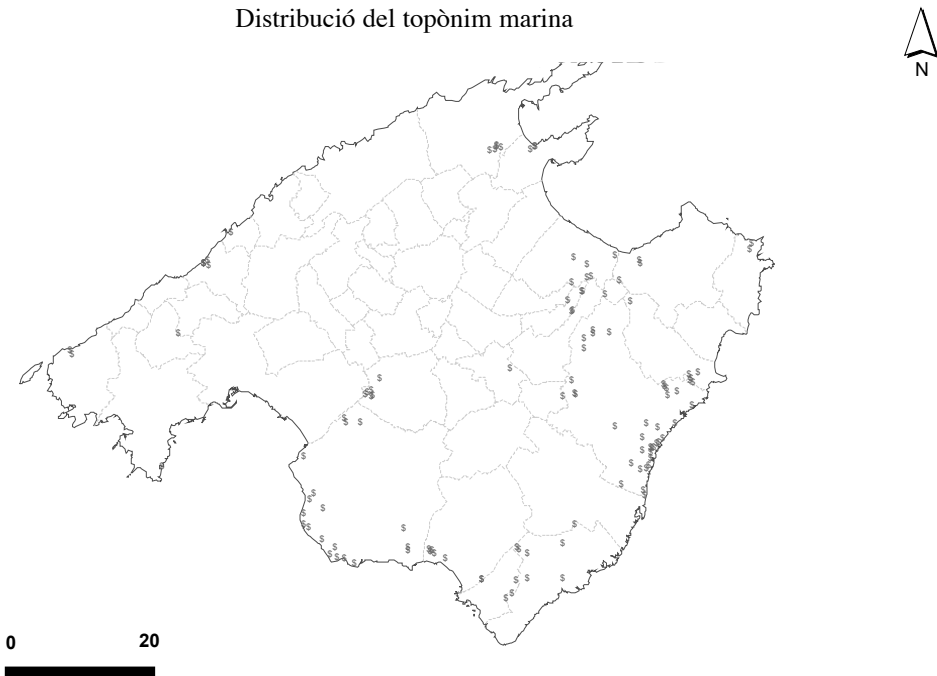
Potser l'estudi de la localització sobre el territori dels topònims que en fan al·lusió ja sigui de manera directa o indirecta, pugui ajudar a aclarir aquesta possible sinonímia, més quan sobre el mapa es poden establir lligams entre topònims i característiques del subjacents del medi, com són la litologia aflorant o la biota.

LA DISTRIBUCIÓ DE GARRIGUES I MARINES A MALLORCA

La base de dades de la qual parteix aquest estudi és el recull toponímic adjunt al Mapa Topogràfic Balear (MTB) a escala 1:5000 realitzat mitjançant treball de camp, i per diversos informadors, a principis dels anys 90. Després de la recerca exhaustiva als fulls cartogràfics en el conjunt de Mallorca s'han registrat 145 noms de lloc que duen el genèric *marina* i 110 en què s'al·ludeix a *garriga*.

DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA DELS GENÈRICS

Distribució del topònim marina

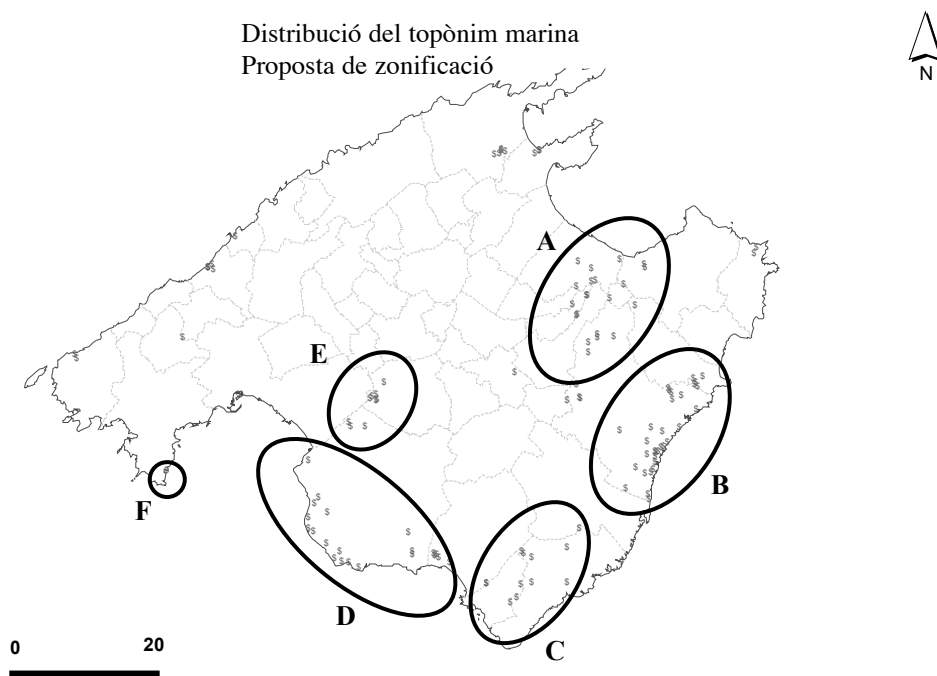

El mapa 1, referit al repartiment dels topònims amb presència del terme marina, mostra una distribució clarament concentrada al migjorn i llevant de l'illa i amb una preferència pels territoris no massa allunyats de la línia de costa, tot i que no manquen uns pocs exemples que –ateses les dimensions de l'illa– són qualificables d'interiors, particularment els situats als termes d'Algaida, Vilafranca, Sant Joan i oest de Manacor. Queden fora d'aquest esquema alguns exemples aïllats distribuïts pel litoral de la Serra de Tramuntana i el fons de la badia de Pollença.

Una anàlisi més detallada permet agrupar els topònims presents per proximitat geogràfica, en 5 conjunts, amb marcades afinitats físiques.

DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA DELS GENÈRICS

Distribució del topònim marina
Proposta de zonificació

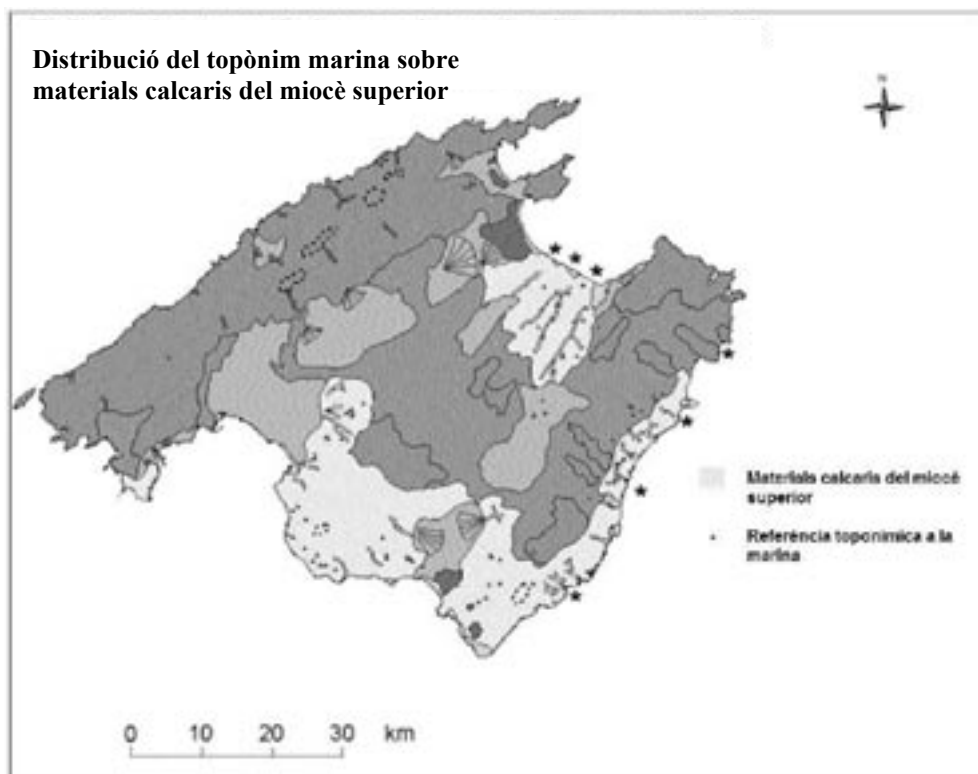

En línies generals, les referències a marina corresponen majoritàriament a les àrees de Mallorca amb vegetació d'ullastrar i amb un substrat calcarenític, amb unes connotacions paisatgístiques ben clares. L'observació del mapa 2 permet localitzar aquests espais:

- A- Coincideix amb la plataforma escullosa de la Marineta de Petra, que abasta la part oriental dels termes de Santa Margalida i de Maria de la Salut, així com el nord de les demarcacions d'Ariany i Petra, i l'oest dels municipis d'Artà, Sant Llorenç i Manacor .
- B- Es concentra a la línia litoral dels termes de Sant Llorenç i de Manacor. A l'igual que l'anterior correspon a una de les plataformes esculloses finimiocenes, en aquest cas l'anomenada Marina de Llevant, amb localització litoral i d'escassa amplària. Constitueix l'àrea de Mallorca amb una major densitat d'aquest topònim.

- C- Les demarcacions de Santanyí i ses Salines, que conformen una altra àrea de la mateixa formació geomorfològica, en aquest cas lleugerament inclinada cap al Migjorn.
- D- La part meridional del terme de Lluçmajor, coneguda com a sa Marina, que alguns consideren el paisatge més arquetípic de plataforma, que en aquest sector adquireix una màxima potència.
- E- El límit oriental del Pla de Palma, petita plataforma que connecta amb la de Lluçmajor. Visualment abasta l'esglaió poblat d'ullastrar que limita amb el Pla de Mallorca.
- F- L'extrem sud del terme de Calvià, constituït per la Marina de Cala Figuera, en aquest cas petita plataforma miocena situada a l'extrem sud de la Serra de Tramuntana.

Fora d'aquests conjunts apareixen uns pocs casos amb el topònim de marina, uns es localitzen al litoral de la Serra de Tramuntana (terme d'Andratx, Valldemossa i Deià), amb unes connotacions més de localització costanera que no de vegetació, ja que les espècies presents no corresponen a ullastrars.

La fidelitat de les marines a una litologia queda palesa amb l'observació del mapa 3 en què els topònims se situen sobre un esquema geomorfològic de l'illa. S'aprecia la pràctica coincidència de tots els punts de marina amb indrets de materials calcaris del miocè superior. Això no obstant, apareixen unes poques excepcions que a continuació es relaten:

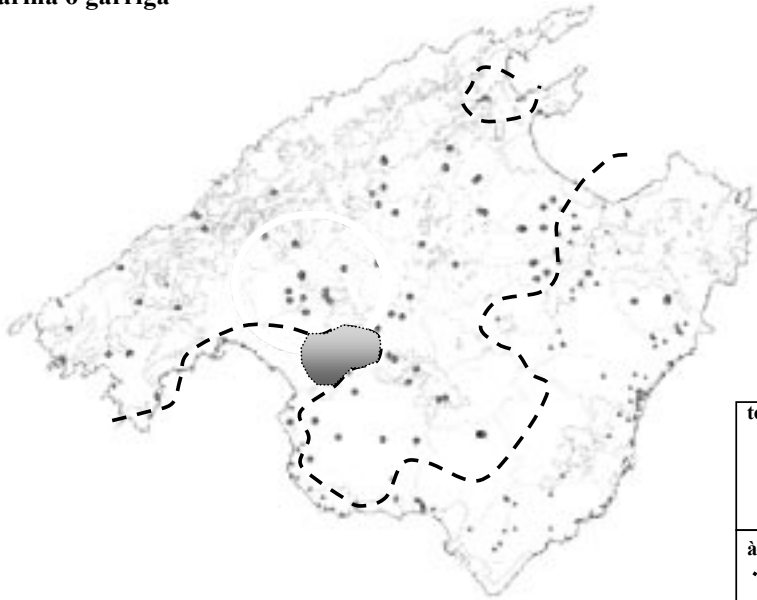
- l'escala del mapa geomorfològic és molt més petita que no aquella amb que s'han treballat els topònims i, per tant, hi ha tota una franja dels litorals de Manacor i Sant Llorenç on la coincidència no és perfecta, però en tot cas només atribuïble a la manca de detall del mapa de base.
- A l'oest del terme de Manacor i a Vilafranca apareixen dins una àrea considerada sedimentària i quaternària fins a tres exemples de marina, tots aquests (per exemple la Marina de Son Perot) són petits afloraments de material calcari miocè que passen desapercebuts a l'escala del mapa de materials utilitzat.
- Evidentment queden fora de l'esquema les repetidament referides excepcions localitzades a la Serra de Tramuntana.

GARRIGA VERSUS MARINA

L'anàlisi del mapa 4 en què se situen tots els topònims referits a ambdós termes permet establir una diferència territorial notòria amb evidències com:

- Existeix una «frontera» territorial que divideix l'illa amb dues àrees, on predominen el genèric garriga o marina, respectivament, i que segueix un eix aproximat de nord-est a sud-oest
- Les marines dins el seu àmbit de predomini manifesten una distribució areal i relacionada amb una base litològica. En canvi, les garrigues tenen una distribució grollerament uniforme, tret de les àrees muntanyoses septentrionals. A més, no manifesten cap vinculació amb el substrat, ja que se'n troben a calcarenites (Santa Maria/ Marratxí, Santa Margalida/Muro, interior de Lluçmajor), a relleus margocalcaris (Puig de Randa), a àrees margoses de peu de munt (Selva) i a àrees de relleus calcaris predominants (àrea sud-oest de la Serra de Tramuntana).
- Apareix un sol sector on, sembla que de manera indistinta, s'empren equitativament ambdós termes situats al límit oriental del Pla de Palma.
- Les garrigues mai són immediates al litoral, tret d'excepcions puntuals. On queda més clar aquest principi és al terme de Lluçmajor, en què sense cap diferència de vegetació ni de substrat, els ullastrars propers a la costa són anomenats marines, en tant que a l'interior se'ls coneix com a garrigues.

Límit entre zones on predomina marina o garriga

topònims	
▲	marina
●	garriga
àrees	
---	límit
●	transició

Un esbós de conclusió a la que s'arriba és una proposta d'una millora de les definicions llegides als diccionaris de referència en el següent sentit:

Garriga: espais interiors deshumanitzats on s'hi troben espècies tant arbustives com arbòries. A Mallorca no correspon a cap associació vegetal concreta –tot i que etimològicament el mot prové del garric o *Quercus Coccifera*–.

Marina: Terme utilitzat per anomenar a Mallorca els espais ocupats per ullastrars, preeminentment a indrets litorals i en àrees on el substrat correspon a plataformes calcàries miocenes. Es tracta, per tant, d'un terme descriptor de paisatge i no tant únicament d'una formació vegetal.

BIBLIOGRAFIA

GRIMALT GELABERT, M.; RODRÍGUEZ GOMILA, R. (2004): «El paisatge de Sant Llorenç des Cardassar a partir de la Fitotoponímia» a PLANISI GILI, H.; ROSSELLÓ GAIÀ, M. (coordinadores.) *Sobre onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*. Palma: Universitat de les Illes Balears, pàg. 365-378.

GRIMALT GELABERT, M./ ORDINAS GARAU, A./ CALDENTY BRUNET, J. (2006): «El paisatge vegetal de Santa Maria del Camí a través de la fitotoponímia». V Jornades d'Estudis Locals. Ajuntament de Santa Maria, pàg. 319-327.

ORDINAS GARAU, A.; GRIMALT GELABERT, M.; CALDENTY BRUNET, J. (2006): «La fitotoponímia com a element definidor del paisatge. El cas de Selva». A BASSA, R.; PLANISI, H. *XVIII Jornades d'Antroponímia i Toponímia*. Palma: Universitat de les Illes Balears, pàg. 109-121.

ORDINAS GARAU, A. (2001): *Geografia i toponímia a les Illes Balears. La terminologia geogràfica en els noms de lloc*. Ed. Moll. Palma.